

Miglė Anušauskaitė,
Semiotikos 1 kursas.
2012m.

M. Mann filmo „Karštis“ (*Heat*) analizė

Pirmiausia aptarsime kolektyvinio atlikėjo – nusikaltėlių – veiklą bei kai kuriuos atskirus kolektyvinio atlikėjo narius. Vėliau nustatysime skirtingas subjektų Vincento ir Neilo naratyvines programas. Jau filmo pavadinimas sufleruoja apie galimą stichijų svarbą filme (karštis paprastai asocijuojamas su ugnimi), todėl analizėje aptarsime ir stichijų vaidmenį, taip pat matymo svarbą bei laipsnišką atlikėjų suartėjimą. Analizė bus pabaigta įvardijus loginį-semantinį lygmenį.

1. Kolektyvinis atlikėjas

Filmo pradžioje Neilas ir kiti nusikaltėliai pasirodo kaip kolektyvinis atlikėjas, kuris siekia vertės objekto – pinigų. Kolektyvinis atlikėjas sudarytas iš Neilo, Kriso, Maiklo, Trejo ir Veingro, pastarasis vėliau pašalinamas iš kolektyvinio subjekto veiklos. Toliau filme matome dar tris atvejus, kai kolektyvinis atlikėjas (sudarytas iš daugiau mažiau tų pačių personažų) aktyviai siekia vertės objekto – pinigų. Tai mėginimas parduoti obligacijas Van Zantui (nepavykęs), bandymas apiplėšti brangiųjų metalų saugyklą (taip pat nepavykęs) bei banko apiplėšimas.

Minėto kolektyvinio atlikėju lėmėju galėtume laikyti jį patį, nes siekti vertės objekto – pinigų – nusikaltėliai nusprendžia patys. Tai pastebėti galime scenoje prieš banko apiplėšimą: Neilas, Krisas, Trejo ir Maiklas apsisprendžia vykdyti operaciją, net jei ji ir yra rizikinga. Tačiau filme nesustojama ties vienareikšmiška lėmėjo interpretacija: žvilgsnis į atskirų kolektyvinio subjekto narių gyvenimus ir jų tarpusavio santykius atskleidžia skirtingas jų motyvacias.

Pirmiausia reikėtų pastebėti, kad vertės objekto *stoka* nėra aiškiai artikuliuojama. Žinoma, galima sakyti, kad jei objektas yra siekiamas, vadinasi, subjektui jo trūksta. Tačiau nusikaltimais, pavyzdžiui, Neilui nėra desperatiškas būdas prasimanyti pinigų: tai – jo gyvenimo būdas. Pokalbyje su Vincentu Neilas teigia nemokąs ir nenorįs daryti nieko kito. Kiti kolektyvinio atlikėjo nariai taip pat nėra parodomi kaip kamuojami pinigų stokos. Krisui, ko gero, labiausiai rūpi gauti daugiau pinigų, bet ir jam šie yra tik pagalbinis vertės objektas, padėsiąs pasiekti pagrindinį vertės objektą – žmonos Čarlinos įvertinimą. Taigi pinigai reiškiasi ne kaip nusikaltėlių pagrindinis vertės objektas, o kaip pagalbinis. Jų siekti skatina ne tiek stoka, kiek noras išlaikyti esamą padėtį – stabilumo troškimas.

Ypač aiškus kontrastas tarp *nestokojančių* (arba greičiau – jaučiančių nedidelę stoką) kolektyvinio atlikėjo narių ir paskutinei operacijai manipuliavimo Donaldso. Iš ankstesnių scenų, kur Donaldas įsidarbina užkandinėje, galime suprasti, kad pinigai šiam atlikėjui yra itin reikalingi (tiek jam, tiek žmonai, kuri Donaldso naratyvinėje programoje reiškiasi kaip sankcionuojantis lėmėjas). Kita vertus, Donaldas jau turi darbą užkandinėje ir meta jį, pasirinkęs Neilo teikiamą pasiūlymą. Todėl galima sakyti, kad Donaldas trokšta ne tik pinigų, bet ir išsilaisvinimo nuo darbo užkandinėje ir ypač – jį engiančio viršininko. Donaldas, manipuluojamas Neilo, pasirenka būti kolektyvinio atlikėjo nariu. Pasirinkęs Neilo siūlomą kombinaciją pinigai+laisvė+rizika, Donaldas pasirašo sau nuosprendį.

Vienas iš kolektyvinio atlikėjo narių tiesiogiai veikloje nedalyvauja. Tai – nusikaltėlių vadas Neitas. Jis suteikia kitiems kolektyvinio atlikėjo nariams informacijos ir pasiima pinigų dalį. Čia galime pastebėti svarbą, kurią filme įgyja *informacijos* turėjimas. Neitas, kaip daugiausiai informacijos turintis kolektyvinio atlikėjo narys, patiria mažiausią pavojų, nes nedalyvauja apiplėšimuose (taigi neatsiduria policijos akiratyje). Atsiribojęs nuo veikimo Neitas išlieka

statiškas, palyginti su Neilu arba Krisu, kurie atlieka aktyvius veiksmus ir renkasi tarp skirtingų verčių sistemų. Taigi Neitui išvengti žalos padeda informacijos turėjimas ir susilaikymas nuo aktyvių veiksmų – tiksliau, veiksmų atlikimas kitų rankomis.

Kolektyvinis atlikėjas susiduria su keletu priešininkų, mėginančių užkirsti jam kelią pasiekti vertės objektą – pinigus. Pats akivaizdžiausias priešininkas nusikaltėlių naratyvinėje programoje yra policija ir jai atstovaujantis leitenantas Vincentas Hana. Policija nesiekia to paties vertės objekto kaip nusikaltėliai – ji bando sutrukdyti šiems jį pasiekti tam, kad visuomenėje būtų išlaikyta tvarka. Kitu kolektyvinio atlikėjo priešininku tampa Van Zantas, kai užuot išpirkęs iš jų obligacijas, įvykdo pasikėsinimą. Neilo atsakymas į šį Van Zanto poelgį yra naratyvinės programos „gauti pinigų“ atsisakymas ir naujos – „keršto“ – programos steigimas. Tiesa, po paskelbimo keršto programa nepradedama vykdyti, o įvykis, paskatinęs Neilą atsisteisti su Van Zantu, yra išdavystė banko apiplėšimo metu. Trečiasis kolektyvinio atlikėjo priešininkas yra Veingro, kuris vėliau tampa Van Zanto pagalbininku. Priežastis, dėl kurios kolektyvinio atlikėjo akyse Veingro tampa priešininku, yra ta, kad nušovęs policininkus Veingro paverčia jų atliktą nusikaltimą dar ir žmogžudyste ir taip priverčia veikti pirmąjį priešininką – policiją. Iš šių trijų priešininkų policija yra vienintelis „natūralus“ priešininkas: jei laikysime visuomenę sistema, policiją galėsime palyginti su sistemos inercija, mėginimu grįžti į pradinę tvarkos būklę. Tuo tarpu kiti du priešininkai – Van Zantas ir Veingro – yra įgyjami. Be to, pastarieji taip pat priklauso ne-tvarkos pasauliui: Van Zantas apibūdinamas kaip sukčius verslininkas, o Veingro parodomas kaip nesivaldantis mėgėjas žudyti. Taigi be „natūralaus“ priešininko, atstovaujančio tvarką, kolektyvinis atlikėjas įgyja du papildomus priešininkus. Priešininkai veikia kaip vienas kito pagalbininkai (Veingro ir Van Zant) ir / arba skatina vienas kito veikimą (Veingro ir policija).

Veingro yra jungtis tarp policijos, nusikaltėlių ir Van Zanto keršto. Šis personažas yra ypatingas tuo, kad neįmanoma jo priskirti nei prie nusikaltėlių, nei prie policijos, jis netapatas ir su naudos siekiančiu Van Zantu. Visi kiti atlikėjai laikosi tam tikros tvarkos arba mėgina ją išlaikyti, o Veingro atstovauja *chaosui*, kraštutinei savivalės formai. Žudymas jam teikia malonumą ir tai išskiria Veingro iš visų kitų filmo personažų.

Banko apiplėšimas yra vienas iš išbandymų, kuriuos kolektyvinis atlikėjas turi įvykdyti, kad įgytų vertės objektą – pinigus. Po šio išbandymo vienas iš kolektyvinių atlikėjų atstovaujančių personažų – Neilas – pasprunka su pinigų krepšiu. Tačiau patį išbandymą vargu ar galima laikyti sėkmingu, nes po jo kolektyvinio atlikėjo kaip tokio nebelieka. Maiklas, Donaldas ir Trejo miršta, Krisas sužeidžiamas. Nepaisant to, kad yra sužeistas, paliktas vienas, be to, jam rengiama policijos pasala, Krisas pasiekia savo vertės objektą – gauna Čarlinos įvertinimą. Ši išėjusi į balkoną parodo jam ženklą ir išgelbėja nuo pasalos parodydama, kad yra jo pusėje. Taigi po lemiamo išbandymo nebegalime kalbėti apie kolektyvinių atlikėjų, nes prieš tai jį sudarę atlikėjai pradėjo vykdyti atskiras naratyvines programas – ir tai tik tie, kurie liko gyvi.

Taigi kolektyvinis atlikėjas siekia pinigų, tačiau atskiriems jo nariams pinigai tėra pagalbinis vertės objektas. Pagrindinis kolektyvinio atlikėjo priešininkas yra policija, tačiau yra ir įgytą priešininkų, tarp kurių yra ir chaosą atstovaujantis Veingro.

2. Neilo naratyvinė programa

Jau minėjome, kad Neilui pinigai nėra pagrindinis vertės objektas. Pinigai jam viso labo padeda išlaikyti stabilią padėtį – t.y. būti priklausomam tik nuo savęs. Neilas laisvei teikia didelę svarbą: tiek laisvei siaurąja prasme (teigia niekada negrįšiantis į kalėjimą), tiek laisvei plačiąja prasme (teigia nenorįs „normalaus gyvenimo“). Neilo teikiama svarba laisvei pasirodo ir paskutinėje scenoje: nušautas Vincento Neilas taria: „Sakiau, kad ten [į kalėjimą] nebegrįšiu“. Taigi Neilui laisvė ir galimybė daryti tai, ką nori, yra svarbios vertybės.

Laisvės opozicija galime laikyti priklausomybę nuo kitų žmonių. Pastaroji filme dažnai manifestuojasi kaip meile pagrįsti dviejų žmonių santykiai – čia vietoj žodžio „priklausomybė“ tikriausiai vertėtų vartoti žodžius „atsakomybė“, „pasitikėjimas“ arba „meilė“. Ji rodoma kaip kontrastuojanti su Neilo motto: juk vargu ar galima atsakomybę pagrindus santykius nutraukti per 30 sekundžių, jei jauti svylant padus. Neilo vertinama laisvė turi išvirkščių pusę – vienatvę, negalėjimą sukurti pasitikėjimu ir meile grįstų santykių.

Iš pradžių Neilo naratyvinėje programoje meilė nėra steigama kaip vertė. Meilės stoka egzistuoja (pavyzdžiui, itin tuščias Neilo butas), bet nėra pripažįstama kaip stoka, kurią reikėtų užpildyti (Krisas pastebi tuščią erdvę klausdamas: „Kada pagaliau nusipirksi baldų?“, į ką Neilas atsako „Kai prisiruošiu“). Į klausimą, kada pagaliau susirasiąs merginą, Neilas atsako taip pat). Situaciją pakeičia pažintis su Edi. Edi tampa Neilo vertės objektu ir paskatina jį jausti stoką. Pavyzdžiui, vakarieniaudamas su Krisu, Maiklu ir kitais, Neilas pradeda jaustis neadekvačiai, žiūrėdamas į jų šeimas, ir išeina į lauką paskambinti Edi. Taip pat jis kviečia Edi išvažiuoti su juo į Naująją Zelandiją, taip mėgindamas įsteigti judviejų ryšį. Galiausiai Neilas visiškai atsisako vienatvės kaip išvirkščiosios laisvės pusės, teigdamas, kad jam nėra prasmės niekur vykti vienam, be Edi. Šie žodžiai paskatina Edi sutikti važiuoti su Neilu. Naratyvinė programa, kur meilė yra vertė, o Edi – vertės objektas, yra nauja Neilo gyvenime.

Paskutinėse scenose Neilas dvejoja tarp keleto skirtingų verčių sistemų. Iš pradžių jis renkasi *meilės* vertę ir ketina pabėgti su Edi, tačiau prieš tai nusprendžia įvykdyti *teisingumą* ir atkeršyti Veingro. Meilės ir teisingumo vertės nebūtinai turi konfliktuoti tarpusavyje, tačiau tarp jų įsimaišius trečiai – *laisvei* (kai pamato ateinant Vincentą) – Neilas renkasi pastarąją, taip grįždamas prie savo senosios verčių sistemos ir atsisakydamas naujos. Tačiau negalima būtų sakyti, kad Neilas šiuo savo žingsniu atsisako artimumo su kitais žmonėmis apskritai. Paskutinėje scenoje (Vincentas paima mirštantį Neilą už rankos) originali Neilo vertė – laisvė – susiejama su naujai įgyta – artimumu su kitais žmonėmis (tik ne Edi, o Vincentu).

Trumpai tariant, Neilas dalyvauja dviejose naratyvinėse programose. Pirmojoje – pavadinkime ją *laisvės* programa – Neilas yra pats sau lėmėjas. Nusikalstama veikla (šarvuočio apiplėšimas, banko apiplėšimas) čia pasirodo kaip kvalifikaciniai išbandymai, nes jų metu Neilas įgyja priemonių (pinigų) išlaikyti savo laisvę. Lemiamasis *laisvės* programos išbandymas yra susidūrimas su Vincentu oro uoste. Neilas yra pasirengęs arba nužudyti Vincentą ir pabėgti, arba būti nužudytas – nes jam verčiau mirti, negu atsidurti kalėjime. Taigi Neilo naratyvinėje programoje greta *laisvės* atsiduria *gyvybės* vertė, o *nelaisvės* vertę pakeičia *mirtis*. Neilas miršta, taigi *laisvės* programa neįvykdoma. Antrojoje – *meilės* – programoje vertės objektas yra Edi. Kvalifikaciniai išbandymai yra pokalbiai su Edi, kai iš pradžių ji mėgina pabėgti, o po antrojo pokalbio pasirenka likti su juo. Lemiamasis meilės programos išbandymas vyksta prie viešbučio, kur Neilas pabėga, palikdamas Edi. Taigi *meilės* programa taip pat yra nesėkminga.

3. Vincento naratyvinė programa

Kalbėdami apie kolektyvinio atlikėjo – nusikaltėlių – naratyvinę programą policiją įvardiname kaip tvarką atstovaujančią organizaciją. Tačiau Vincento tikslas nėra vien *tvarkos* išlaikymas. Vincentas siekia *teisingumo*. Ypač gerai tai atsiskleidžia, kai Vincentas pasakoja apie savo pasikartojantį sapną: jo tirtų žmogžudysčių aukas. Toliau kalbėdamas su Neilu jis sako nedvejosisiantis suimti Neilą, jei dėl jo nusikaltimų žus bent vienas nekaltas žmogus. Vincento atstovaujamas teisingumas ne visada tapatus tvarkai, tai ryšku žvelgiant į jo asmeninį gyvenimą ir santykius su žmonėmis. Netgi Vincento darbo metodai (pavyzdžiui, informacija iš Marciano gaunama šantažo būdu) ne visada atitiktų formalius reikalavimus, keliamus policijos darbui. Taigi

Vincento tikslas yra ne tik užkirsti kelią chaosui, bet ir įvykdyti teisingumą, t.y. priversti nusikaltėlius sumokėti už įvykdytus nusikaltimus.

Teisingumo sąvoką Vincento atveju galima dar labiau konkretinti. Jis yra apiplėšimų ir žmogžudysčių skyriaus leitenantas, tačiau asmeniškai jį labiausiai žeidžia žmogžudystės (tai galime pastebėti iš Vincento pasikartojančio sapno ir pokalbių su Džastina). Taigi pagrindinė vertybė, kurią Vincentas siekia apginti ir kurios atžvilgiu nori įvykdyti teisingumą, yra *gyvybė*.

Vincento aplinkoje (priešingai negu Neilo) nėra daug tuščios erdvės vizualiai: jis gyvena su žmona ir jos dukra iš buvusios santuokos, aplink jį visada esama daiktų. Kita vertus, nuolatos akcentuojama tiek Vincento, tiek jo aplinkos narių vidinė tuštuma. Džastina pyksta ant Vincento, kad šis *nesidalina* tuo, kas jam svarbu, tuo tarpu pati Džastina geria Prozaką, o jos dukra išgyvena, kai jos tėvas (pirmasis Džastinos vyras) pažadėjęs neatvažiuoja su ja susitikti. *Meilė* (žmogiškas artumas) bei jos stoka pasirodo ir Vincento aplinkoje. Priešingai negu Neilas, Vincentas niekada nesako, kad žmogiško artumo jam *netruksta*, bet sukurti pasitikėjimu grįstus santykius jam yra taip pat sunku kaip ir Neilui. Vincento gyvenime *meilės* naratyvinės programos vyksmui nuolatos sutrukdo Vincento darbas (t.y. įvykdyti nusikaltimai) ir jis yra priverstas pasirinkti *teisingumo* programą. Taigi Džastina netampa Vincento vertės objektu ir *meilės* programa nevyksta, nors galima spėti buvus bandymų ją įvykdyti.

Teisingumo programoje Vincento veiksmus sukelia antisubjektas – patys nusikaltėliai (dar konkrečiau būtų galima įvardyti Veingro, nes jis nušovė sargybinių). Kad įgytų kompetenciją veikti, Vincentui reikia *informacijos* ir *įrodymų*. Informacija apie nusikaltėlius surenkama laipsniškai, tačiau veikti negalima, kol trūksta įrodymų prieš juos. Taigi, pavyzdžiui, pasalą prie brangiųjų metalų saugyklos galime laikyti nepavykusiu kvalifikaciniu išbandymu *įrodymų* prasme, o banko apiplėšimą – pavykusiu (nusikaltėliai padaro daug žalos ir yra identifikuojami). Kad teisingumo programa būtų įvykdyta, antisubjektas – nusikaltėliai – turi būti pašalintas arba nukenksmintas. Konkretus „susitarimas“ tarp Vincento ir Neilo įvyksta jiems besikalbant kavinėje: Vincentas teigia, kad bus priverstas nukenksminti Neilą, jei dėl šio kaltės žus žmonės, o Neilas teigia, kad nedvejos atsikratyti Vincentu, jei šis atsistos tarp Neilo ir jo laisvės. Scenoje oro uoste šie personažai tampa vienas kito priešininkais: Vincentas turi įvykdyti *teisingumo* programą nukenksmindamas Neilą, o šis nori įvykdyti *laisvės* programą pašalindamas Vincentą. Taigi sceną oro uoste galime laikyti lemiamuoju Vincento išbandymu: nušovęs Neilą Vincentas išbandymą išlaiko.

4. Stichijos

Apie stichijų svarbą filme byloja jau ir jo pavadinimas – „Heat“ (*karštis*). Ugnis ir vanduo yra svarbiausios filme besireiškiančios stichijos. Toliau pamėginsiu parodyti, kad ugnis filme siejama su leitenantu Vincentu Hana, o vanduo – su Neilu Makauliu.

4.1. Ugnis

Vincento ryšys su ugnimi neįgyja vizualinės išraiškos, nebent ginklų šūvius laikysime ugnies stichijos pasireiškimu. Tačiau, kadangi ginkus naudoja ir nusikaltėliai, ginklo susiejimas būtent su ugnimi būtų nerelevantiškas. Visgi galime teigti Vincento ryšį su ugnies stichija pasireiškiant trimis kitais būdais: a) verbaliai; b) metaforiškai – per Vincento temperamentą; c) per disforišką santykį su vandens stichija. Toliau trumpai aptarsiu kiekvieną šių būdų.

Filme žodis „karštis“ vartojamas ne tik pavadinime. Šį žodį nusikaltėliai vartoja kalbėdami apie policijos vykdomą persekiojimą (panašia reikšme kaip posakyje „svyla padai“): po nepavykusio brangiųjų metalų saugyklos apiplėšimo Neilas klausia: „Where the fuck did this heat come from?“ (*Iš kur, po velnių, pasirodė šitas karštis?*). Žodis „karštis“ figūruoja ir Neilo motto: „neprisirišk prie nieko, ko negalėtum palikti per 30 sekundžių, jei jauti svylant padus“. Nors galima sakyti šį motto esant bendresniu, bet konkrečiai šiame filme „svylantys padai“ visada reikšdavo

Vincenzo pasirodymą. Taigi filmo pavadinime esantį žodį „karštis“ galima būtų pagrįstai sieti su leitenantu Vincentu Hanna.

Su ugnimi galima sieti ir Vincenzo temperamentą: jis nervingas, aktyvus, o šaukimas ir keiksmas yra natūralus Vincenzo bendravimo būdas. Tokio temperamento žmogus dažnai apibūdinamas kaip „greitai užsidegantis“. Kita vertus, Vincenzo atveju nereikėtų „ugningo“ temperamento sieti su nesivaldymu. Vincenzo veikla yra metodiška ir gerai apskaičiuojama, nepriklausomai nuo to, kad jo raiška ekspresyvi.

Vincenzo, kaip ugnies stichijos atstovo, santykis su vandeniu yra disforiškas. Tykant pasaloje prie brangiųjų metalų saugyklos, policininko, gėrusio vandenį, judesys, išduoda nusikaltėliams policininkų slėptuvę. Namuose, supykdytas Džastinos elgesio, Vincentas paleidžia vandenį kriauklėje, kad išplautų indus, bet susierzinęs taškė ranka per vandens maišytuvą, taip sustabdydamas srovę. Vanduo Vincenzo gyvenime yra ir mirtį nešanti stichija: būtent vonioje jis atranda venas persipjovusią Laureną. Žinoma, šį epizodą būtų galima vertinti ir kitaip: vandens takas iš vonios priverčia Vincentą ieškoti šaltinio ir, atradęs Laureną, Vincentas spėja nugabenti ją į ligoninę. Išskyrus šį epizodą, Vincenzo santykis su vandeniu yra disforiškas.

4.2.Vanduo

Filme Neilo ryšys su vandeniu kelis sykius artikuliuojamas vizualiai. Metaforiškai Neilo asmenyje pasireiškiantį vandenį įvardinti būtų sunku, bet galime pastebėti, kad Neilo charakteris ir kalbėjimo maniera gana aiškiai kontrastuoja su ekspresyvia Vincenzo kalbėsena. Taigi Neilo ryšys su vandeniu manifestuojasi dviem būdais: a) vizualiai; b) per disforišką santykį su ugnimi.

Neilo būstas yra prie jūros ir jūra nuolatos matoma, kai Neilas rodomas namuose. Išeidamas iš Edi namų, Neilas padeda jai prie lovos vandens stiklinę kaip palankumo ženklą. Vieta, kur Neilas įvilioja tyrėjus, kad galėtų juos nufotografuoti, yra uosto dalis. Taigi Neilas dažnai yra matomas šalia vandens.

Vincentas yra disforiškame santykiu su vandeniu, o Neilo pralaimėjimą paskutinėje scenoje lemia šviesa, kurią galima laikyti ugnies stichijos palydove. Apskaičiavęs, kad besileidžiančio lėktuvo šviesos apakins Vincentą, Neilas pasiruošia jį užklupti iš netyčių, bet Vincentas pastebi šešėlį ir spėja iššauti pirmas. Šviesa „išduoda“ Neilą panašiai kaip vandenį gėręs policininkas netyčia išduoda Vincento pasalą. Kalbant apie disforišką Neilo santykį su ugnies stichija, galima pakartoti argumentus už Vincento (ir apskritai policijos) sąsają su karščiu. Bet ir Neilo santykis su ugnimi nėra vienareikšmiškas: pavyzdžiui, greitosios pagalbos automobilio susprogdinimas padeda paslėpti nusikaltėlių pėdsakus po pirmojo apiplėšimo, o Neilo sukeltas gaisro aliarmas padeda atkeršyti Veingro.

Taigi vandens stichiją galima vadinti Neilo *terpe*. Tačiau Neilo santykis su vandeniu ne visada euforiškas. Pasikartojantis šio personažo sapnas yra skendimas. Pats Neilas sapną aiškina kaip laiko trūkumo baimę, tačiau žinant personažo ryšį su vandeniu, sapną būtų galima suprasti kaip troškimą ištrūkti iš įprastos stichijos. Neilas pasakoja Edi savo svajonę – nuvykti į Fidžio salą, kur dumbliai priverčia vandenį švytėti – jeigu atkreipsime dėmesį, kad šviesa paprastai asocijuojama su ugnimi, Neilo svajonę galime suprasti ne tik kaip jo ryšio su vandens stichija įrodymą, bet ir kaip artimumo su ugnimi, priešybių vienybės troškimą.

4.3.Oras

Oro stichija filme ne tokia ryški, kaip ugnies ir vandens stichijos, tačiau galima pastebėti epizodų, kur akcentuojama ir ji. Oras pasirodo kaip *terpė*, leidžianti *laisvai judėti* ir *matyti*.

Filme judėjimas oro stichija yra atliekamas sraigtasparniu, kuris yra išskirtinai policijos privilegija (nusikaltėliai neturi galimybės judėti sraigtasparniu, o filmo pabaigoje Neilas taip ir nepatenka į lėktuvą). Judėjimo oru privalumai: platus matomumo laukas, judėjimo greitis ir laisvė. Laisvė reiškia galimybę nepaisyti eismo taisyklių ar fizinių objektų, atsirandančių kelyje.

Oras siejamas ir su matymu, nes stebėjimas paprastai atliekamas iš viršaus (Vincentas nuo stogo stebi iš rstorano išeinančius nusikaltėlius, Neilas nuo cisternos viršaus fotografuoja policininkus). Nors stebėjimą iš viršaus atlieka ir Neilas, ir Vincentas, judėjimas oru išlieka pastarojo privilegija.

4.4. Žemė

Jeigu judėjimą oru pavadiname nesuvaržytu, tai judėjimas žeme turėtų būti sudėtingesnis ir ne toks laisvas: judėjimo galimybės ir kryptys dažnai yra apribotos. Tačiau Neilas kelis kartus parodomas kaip besirenkantis savas judėjimo kryptis. Viena iš pirmųjų kadru, eidamas į ligoninę, Neilas skersai kerta rodyklę, rodančią, kur sukti.

Ir kitos Neilo veiklos dažnai susijusios su netikėtomis judėjimo kryptimis: pirmos operacijos metu iš netikėtos krypties išniręs sunkvežimis partrenkia policijos šarvuotį, vėliau, su Edi važiuodamas į oro uostą, Neilas staiga apsigalvoja ir suka į kitą eismo juostą, kad nuvyktų į viešbutį. Viešbutyje, įjungęs gaisro signalizaciją, Neilas ir vėl eina priešinga kryptimi negu kiti žmonės. Taigi judėjimo prasme Neilas gerai jaučiasi žemės stichijoje, pats pasirinkdamas judėjimo kryptis. Šiam personažui palanki ir didelė, atvira erdvė: jis išvengia Van Zanto pasalos lauko kino teatro aikštelėje, o paskui pats manipuliuoja tyrėjus (su Vincentu priešaky), kad atvyktų į uostą. Atvira erdvė ypatinga tuo, kad neriboja ja judančio žmogaus judesius. Būtent tai yra aktualu Neilui: jo, kaip gebančio greitai pasprukti, vaidmuo reikalauja daugiau negu vieno išėjimo.

Filme svarbiausios stichijos – ugnis ir vanduo – priskirtinos atitinkamai Vincentui ir Neilui. Šių stichijų priešingumas atspindi ir Vincento bei Neilo skirtingumą. Nors ugnis ir vanduo yra viena kitą naikinančios stichijos, Neilo svajonėje apie Fidžio salą galima justti tam tikrą jų sąjungos ilgėsį.

Oro ir žemės stichijos yra mažiau svarbios. Jos siejasi su judėjimo galimybėmis ir matymo / nematymo opozicija.

5. Matymas

Tiek Neilui, tiek Vincentui svarbu *matyti*, bet išlikti nematomam. Iš pradžių stebėjimą atlieka Vincento komanda: nuo stogo ir pasaloje. Vėliau reginčiuoju tampa Neilas, kai fotografuoja policininkus uoste. Filme policija turi lyg ir daugiau priemonių *matyti*: sraigtasparnį, lauko kameras ir t.t.. Tačiau Neilas, nufotografavęs Vincentą, pasirodo turintis tokią pačią kompetenciją, nors ir turėdamas mažiau priemonių. Matymas pačiam būnant nematomu susijęs su galios pozicija: net jei nesiimi veiksmų, stebėdamas gali mažų mažiausiai gauti informacijos apie stebimojo elgesį arba jo identitetą.

Neilas yra itin gerai įvaldęs *buvimą nematomu*: filmo pradžioje jis įeina į ligoninę ir pagrobia mašiną niekieno nepastebėtas, tas pats pasikartoja ir pabaigoje, Neilui įėjus į viešbutį. Būti nepastebimam Neilui padeda jo paties elgesys ir aplinka. Aplinka, kurioje Neilas tampa „nematomu“, yra patalpos, pilnos žmonių, dirbančių savo darbus, trap kurių šis tiesiog pradingsta. Pradingti Neilui padeda ramus, savimi pasitikintis elgesys, o ligoninėje bei viešbutyje – ir uniformos dėvėjimas. Pro Neilo „nematomumą“ prasiskverbia tik dviejų personažų žvilgsniai: Edi ir Vincento. Edi pastebi Neilą nuolatos besilankant knygyne, o Vincentas atkreipia dėmesį į Neilą, kai policija stebi nusikaltėlius po vakarienės. Nė vienas esančiųjų policininkų pasirodo negalintis Neilo identifikuoti. Vincentas ir Edi, kaip *pamačiusieji* Neilą, yra ir labiausiai su juo suartėję asmenys.

Taigi galėjimas matyti filme pasireiškia kaip galios įrankis, kuris vis dėlto tampa vienu iš veiksmių, paskatinusių Neilo ir Vincento emocinį suartėjimą.

6. Priartėjimas

Aptardami stichijas bei naratyvines programas tam tikrais atvejais fiksavome opozicinį Vincento ir Neilo santykį, o kitais atvejais pastebėdavome jų panašumus. Pavyzdžiui, šiems personažams artimos stichijos yra viena kitą naikinančios, o santykiai su žmonėmis arba naratyvinės programos – panašios. Visgi filme Vincentą ir Neilą matome artėjančius vieną prie kito. Galime fiksuoti keletą šio suartėjimo etapų.

- 1) Pėdsakai. Vincentas randa Neilo nusikaltimo pėdsakus. Neilas apie Vincentą nieko nežino, bet supranta, kad policija jų ieškos.
- 2) Matymas / girdėjimas. Prie brangiųjų metalų saugyklos Vincentas stebi Neilą, bet šis jo nemato, Neilas išgirsta Vincentą ir pasprunka. Uoste Vincentas stebi Neilą, vėliau Neilas stebi Vincentą.
- 3) Tapatybė. Neitas papasakoja Neilui apie Vincentą. Vincentas jau yra sužinojęs Neilo tapatybę.
- 4) Pokalbis. Vincentas ir Neilas mato ir girdi vienas kitą. Abipusė komunikacija.
- 5) Prisilietimas. Vincentas nušauna Neilą, paima jo tiesiamą ranką.

Toks personažų artėjimas rodo, kad Vincentas, atlikdamas tyrimą, lipa Neilui ant kulnų. Tačiau artėjimas vienas prie kito Vincentui ir Neilui leidžia pastebėti judviejų panašumus tuo pačiu suvokiant, kad jie atstovauja skirtingas vertes ir niekada negalės būti artimi (t.y. kitaip artimi negu yra dabar). Čia galime prisiminti minėtą vandens ir ugnies opoziciją: Neilo svajonei apie *švytintį vandenį* nėra lemta išsipildyti, nes ugnis ir vanduo yra viena kitą naikinančios stichijos.

Iki tiesioginio susidūrimo su Neilu Vincentas seka pastarojo pėdsakais, t.y. atsiduria tose vietose, kuriose buvo Neilas, bando surasti žmones, kurie turi su juo kokį nors ryšį, atseka paskui jį į laivų priplauką ir t.t. Taigi tam tikra prasme Vincentas *atkartoja* Neilo veiklą ir šitaip prie jo artėja. Neilo veiksmų atkartojimai ne visada būna tiesiogiai susiję su tyrimu: pavyzdžiui, pirmiausia restorane matome nusikaltėlius, o paskui restorane (tik kitame) leidžia laiką policininkai. Dar vienas pasikartojimas: filmo pradžioje išeidamas iš namų Vincentas nuo stalo pasiima ginklą (tuo pat metu Neilas jau vykdo apiplėšimą), o vakare matome Neilą padedantį ginklą ant stalo (tuo pat metu Vincentas dar yra įvykio vietoje).

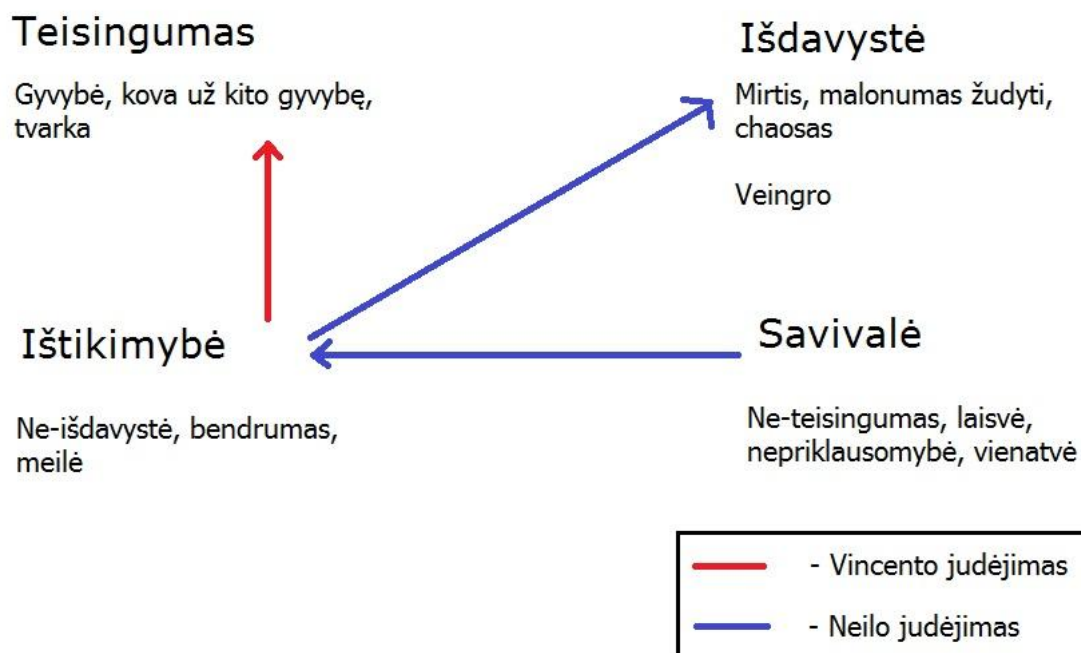
Viena vertus, Vincento ir Neilo judesiai tarsi sudaro *bendrą* veiksmą. Kita vertus, šios scenos implikuoja Vincento *pavėlavimą*: jis dar tik ima ginklą, kai Neilas juo jau naudojasi, o kai Neilas ginklą padeda, Vincentas jį dar turi. Pavėlavęs veiksmų atkartojimas, atliekamas panašaus žmogaus, verčia Neilą laikyti Vincento antrininku. Šiaurės tautų mitologijoje antrininkas (*döppelganger*) atlieka tuos pačius veiksmus, tik anksčiau negu „originalas“. Kartais pamatyti savo antrininką yra laikoma blogu ženklu ir pranašauja mirtį. Tai matome ir filme: Vincento ir Neilo susidūrimas baigiasi pastarojo mirtimi.

Neilą pavadiname Vincento antrininku, o Vincentą galime laikyti Neilo *šešėliu*, kuris lipa jam ant kulnų. Nors Vincento veiksmai Neilo atžvilgiu yra pavėluoti, jis vis tiek nuo jo neatsitraukia: jei Neilas ir atsikrato persekiojimo (kaip tuomet, kai visi nusikaltėliai išmeta policijos įdėtus pasiklausymo aparatus), tai tik laikinai. Pats Vincentas save apibūdina sąvokomis, tinkamomis šešėliui. Sakydamas Džastinai: „All I am is what I’m going after“ (*Esu tas, ką tuo metu persekiuju*) Vincentas prisipažįsta keičias formą atitinkamai jo persekiojamam žmogui, o taip pat elgiasi šešėlis. Šešėlis taip pat lemia Neilo pralaimėjimą – pamatęs šio šešėlį Vincentas spėja iššauti. Galime prisiminti, kad Neilas išvengė Van Zanto pasalos, kai Krisas laiku pamatė Neilą nužudyti turėjusio vyro atspindį ant lango. Atspindys, kaip ir šešėlis, yra žmogaus kūno tąsa, „antrininkas“, kuris filme pasireiškia išduodamas žmogaus buvimo vietą. Taigi Vincentą metaforiškai galime vadinti Neilo „šešėliu“, tačiau šešėlio figūra filme siejasi ne tik su Vincento vykdomu persekiojimu, bet ir su natūraliu žmogaus kūno pratęsimu (šešėliu, atspindžiu), kuris išduoda savininką.

Neilo ir Vincento artimumas reiškiasi antrininko arba šešėlio figūromis, čia ryškios *artimumo* ir *pavojaus* semos. Neilas ir Vincentas yra vienas kitam pavojingi, bet jų susitikimuose esti ir panašumo atpažinimo džiaugsmas.

7. Vertės

Kalbėdami apie Neilo ir Vincento naratyvines programas, jau minėjome tam tikras vertes. Dabar pamėginsime jas susiteminti, išryškinant pagrindinius kontrastus tarp atlikėjų.

Vincentas filme atstovauja teisingumo vertei, o ypač jam aktualu yra gyvybės apsaugojimas arba atsiteisimas už gyvybės atėmimą. Nors visi nusikaltėliai bando išvengti teisingumo ir patys renkasi savo tvarką (netapačią visuomenės tvarkai), Veingro atstovauja kraštutinę savivalės formą. Neilo ir kitų nusikaltėlių savivalė yra ribota (tik tiek, kiek reikia) ir motyvuota, o Veingro prostitutės žudo be jokios priežasties. Veingro kelia grėsmę visuomenei, o, išdavęs Neilo komandą, tampa grėsme ir jiems. Taigi pagrindinėje opozicijoje atsiranda Vincento atstovaujamas teisingumas ir Veingro atstovaujami išdavystė ir chaosas.

Nors teisingumas ir ištikimybė yra papildymo santykiyje, Vincentui nepavyksta išlaikyti santykių su Džastina, jis nepriima jos siūlomos *bendrumo* naratyvinės programos. Skatinamas Veingro ir kitų nusikaltėlių veiklos, Vincentas vietoj *ištikimybės* pasirenka *teisingumo* vertę, o nusivylusi Džastina pasirenka *išdavystę* (parsiveda Ralfą, kad supykdytų Vincentą). Vėliau, ligoninėje, Džastina leidžia Vincentui bėgti „pas lavonus“, taip pripažindama jo verčių sistemą. Šiuo poelgiu ji pajuda nuo *išdavystės* atgal prie *ištikimybės* vertės. Kriso žmona Čarlina, iš pradžių buvusi neištikima, pabaigoje išgelbėja Krisą nuo policijos pasalos, taip irgi pasirinkdama *ištikimybės* vertę.

Kitiems nusikaltėliams žudymas neteikia malonumo savaime: jie tiesiog nori patys būti sau lėmėjai (pinigai čia – pagalbiniė vertė), todėl nusikaltėliams kaip kolektyviniam atlikėjui galėtume priskirti *savivalės* vertę. Konkrečiai Neilui laisvė ir galėjimas daryti tai, ką nori, yra itin svarbus. Susitikimas su Edi verčia jį judėti *bendrumo* ir meilės link. Edi priima Neilo siūlomą *ištikimybės* vertę, kai šis įkalba ją skristi kartu, tačiau vėliau yra išduodama: net ir garsiai deklaravęs *bendrumą* kaip savo naują vertybę, Neilas bėga, norėdamas išlaikyti *laisvę*, ir miršta.